

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr

Kim Haklı?

Irmak ve Mızıkçı, bir gün önce yarım kalmış oyunlarına devam etmek üzere yeniden tahtanın başına oturdu. Irmak beyazlarla, Mızıkçı da siyahlarla oynuyordu...

Oynama sırası Irmak'ta kalmıştı (diyagram 1). Hamlesini yapmadan önce rakibine "Bak, bu oyunu daha fazla uzatmayalım" dedi. "Ezici taş üstünlüğüm var, fazla dayanamazsın. Bence oyunu efendice terk etmelisin."

Diyagram 1

Mızıkçı öfkeyle "Çıkmadık candan ümit kesilmez. Devam etmek istiyorum!" diye karşılık verdi.

Irmak hoşgörüyü "Sen bilirsin" dedi ve sakince 1. Ka8 hamlesini yaptı. "Görmüyor musun, en geç iki hamle içinde mat olacaksın."

Mızıkçı küçümser bir edayla "Ne demek istediğini anlıyorum" diye karşılık verdi. "Bir sonraki hamlede Kxc8+ mat ile tehdit ediyorsun. Benim matı geciktirmek için tek seçeneğimin 1. ... Şd8 olduğunu zannediyorsun. O zaman 2. Kxc8+ Şxc8 3. Kxa8 ile mat edeceksin. Hadi canım! Zannettiğin gibi 1. ... Şd8 oynamak zorunda

değilim. Bunun yerine 1. ... 0-0 (kısa rok) yapabilirim ve senin sözüm ona "en geç iki hamlede mat" hayallerin suya düşer."

Irmak "Rok yapamazsın! Unuttun mu, dün rok yapma hakkını kaybetmiştin!" diye atılınca Mızıkçı gözlerini kaçırarak "Rok hakkımı kayıp falan etmedim!" dedi.

Kulübün deneyimli oyuncusu Derin Bey, tahtanın başına geldi, iki oyuncuyu da dinledi, pozisyonu bir süre inceledi ve şöyle konuştu: "Arkadaşlar, beyaz kalelerden biri h1 kalesi, bu açık. Diğeriye piyon terfisiyle oluşmuş. Çünkü beyazın a1 kalesi piyonlardan ve f1'deki beyaz filden oluşan zinciri aşmış olamaz. Hep sol alt köşedeki kafesin içinde kalmış ve orada alınmış."

Mızıkçı "Peki beyazın hangi piyonu kaleye terfi etmiş olabilir?" diye sordu.

"Elbette ki h2 piyonu. H2-b8 çaprazı üzerinde (biri c7'deki piyon olan) toplam altı taş aldıktan sonra b8'de kale çıkmış. Yani senin şimdi tahtada olmayan bütün taşlarını (a7 ve c7 piyonları, iki at, kale ve vezir) bu piyon almış"

Olup bitenleri pekâlâ hatırlayan Mızıkçı pişkince "Yanıyorsun Derin amca. Benim a7 piyonum h2-b8 hattına gelemezdi!" diye itiraz etti.

"Tabii ki gelebilirdi. Ama bir piyon olarak değil. A7 piyonu a3'e kadar ilerledi, beyazın b2'ye gelen kalesini aldı ve b1'de terfi etti. Terfi ettiği taş pekala b2 çıkış yolunu kullanarak h2 piyonunun rotası üzerine gelebilir."

"Ne olmuş? Bütün bunların benim rok yapmamla ne alakası var?"

Sabrını korumaya çalışan Derin Bey "Şöyle bir ilgisi var" dedi. "Beyazın h2 piyonunun aldığı taşlar arasında vezir de var. Sorarım sana: Vezirin nasıl oldu da beyaz piyonun yolu üzerine çıktı?"

Mızıkçı kem küm etti.

Derin Bey'in sorusunu derin derin düşünen Irmak birden "Elbette!" diye gözleri parlayarak bağırırdı. "Vezirin h2-b8 çaprazına gelebilmesi ancak g7 karesi üzerinden oyuna katılmasıyla mümkün olabilir! Çünkü c7 karesinde hep siyah piyon vardı. Vezirin d8'den g7'ye ulaşması ise siyah şahın vezirin yolundan çekilmesiyle mümkün olabilir. Eh, siyah şah hamle yapmış

olduğuna göre rok yapma hakkını da kaybetmiş demektir!”

Mızıkçı'nın pes etmeye niyeti yoktu. Son kozunu oynadı: “Peki, c7 piyonu b1’de terfi edip rütbeli bir taş olarak c7’ye geri dönmüş olamaz mı? Bu sırada vezir de şahı rahatsız etmeden c7’den oyuna girebilir!” Biraz kendine güveni gelmiş gibiydi.

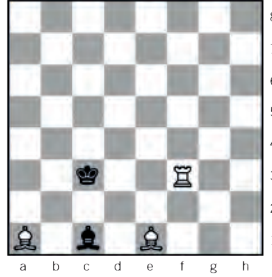
Derin Bey de, Irmak da aynı anda “Hayır!” diye yanıtladılar. Deneyimli olan genç olana “sen devam et” anlamında bir bakış attı. Aldığı cesaretle Irmak heyecanla konuştu: “Hayır! Çünkü tahtada şu anda yalnızca bir beyaz taşın eksik olduğunu görüyoruz. Yani sen bu oyunda yalnızca tek bir taş almışsın. O taşın da beyazın a1 kalesi olduğunu ve a7 piyonunun terfi edebilmek için onu b2’de yediğini biliyoruz. Diğer yandan c7 piyonu da b1’e ulaşabilmek için b2’de bir beyaz taş almalıdır. Ama siyahın almış olabileceği ikinci bir beyaz taş yok. Anlayacağın senin c7 piyonu oyun boyunca hiç yerinden kıpırdamadı.”

Bu sarsılmaz akıl yürütme karşısında Mızıkçı sessiz kalmayı tercih etti. Rok yapamayacağına göre iki hamlede matın kaçınılmaz olduğunu kabul etmek zorundaydı. Hafifçe kızardı, rakibinin elini sıkarak onu tebrik etti, sessizce oyun salonunu terk etti.

Irmak ve Derin Bey yeni bir oyuna başladılar. Derin Bey yaşamış en büyük satranç oyuncularından Emanuel Lasker’in bir sözünü hatırladı: “Satranç tahtasında, yalanlar ve ikiyüzlülük uzun sürmez.”

Geçen sayının çözümleri

Diyagram 2

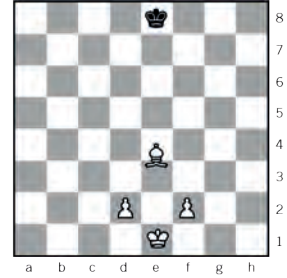
Bir oyunda iki taşın kazayla tahtadan düşmesinden sonra diyagram 2’deki pozisyon ortaya çıkmış. Hangi taşların düştüğünü bulun ve doğru karelere yerleştirin.

Çözüm: Düşen taşlar e3 karesindeki beyaz şah ve d2’deki beyaz kaledir. Beyaz, son hamleyi yapmadan önce kalesi b2’de duruyordu, d2’de de siyah bir taş vardı. Bu durumda Kxd2+ hamlesini yaptı, yani hem a1’deki filin yolunu açarak şah dedi, hem de d2’deki siyah taşı aldı. d2deki kale ve e3’teki şahın düşmesiyle diyagram 2’deki durum ortaya çıktı.

İkinci problemimizde yine bir oyun esnasında ortaya çıkan bir durum söz konusuydu (diyagram 3). Bu kez tahtadan düşen bir taş yok. Ama beyaz fil yerinden kaymış, e3 ve e4 karelerinin sınırı üzerinde duruyor.

Oyuncular filin yerinden kaymadan önce e3 ya da e4’te durduğundan emin. Bir de şunu belirtiyorlar: Oyun sırasında hiçbir taş, üzerinde bulunduğu karenin renginden farklı renkte bir kareye oynatmamışlar. Örneğin beyazın h1 kalesi hep beyaz, siyahın da veziri (oyunun başında d8’de durduğu için) hep siyah kareler üzerinde hareket etmiş. Bu bilgilerle beyaz filin hangi karede durduğunu bulabilir misiniz?

Diyagram 3

Çözüm: Siyah kareler üzerinde hareket eden taşların birbirlerini yiye yiye tamamen ortadan kalkmaları imkânsızdır; geriye siyah kareler üzerinde hareket eden en az bir taş kalmış olmalıdır. Beyaz şah ve piyonlar oyun boyunca hiç hamle yapmadığına göre, geriye kalan o son taş yerinden kaymadan önce e3’te duran beyaz fildir.

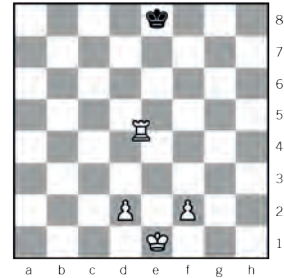
Ayın sorusu

Diyagram 3’teki sorunun bir çeşitlemesi.

Pozisyon aynı; oyun yine aynı kuralla oynanmış, yani taşlar hep buldukları kareyle aynı renkteki bir kareye gitmiş. Ama bu kez yerinden kayan taş bir beyaz kale. Tahtanın tam ortasında duruyor (diyagram 4). d4/d5/e4/e5 karelerinin birinden oraya geldiği belli, ama hangisinden?

Şunu da ilave edelim: Bu oyunda hiçbir piyon terfi etmedi.

Diyagram 4

Beyaz kale nerede duruyor?
Kolay gelsin...